LUPTA LUI IBRĂILEANU ÎMPOTRIVA DECADENTISMULUI

DE

DAN HĂULICĂ

Comunicare prezentată în sesiunea științifică a Universității „Al. I. Cuza" din 22-24 mai 1955.

Sînt foarte numeroase manifestările de luptă împotriva decadentismului care se întîlnesc în activitatea lui G. Ibrăileanu. Studii, precum acela intitulat *Poezia nouă*, articole mai restrînse, *Modă și originalitate* de pildă, și atîtea note inserate în rubrica *Miscellanea* a „Vieții românești" atestă preocuparea stăruitoare a criticului de a bara drumul decadentismului în literatura noastră. De această preocupare se resimte întreaga orientare a revistei „Viața Românească", pe care, în ce privește sectorul literar, Ibrăileanu o conducea efectiv. Publicația ieșeană a știut de cele mai multe ori să reziste ispitelor amăgitoare ale formalismului și a respins cu hotărîre afirmarea, tot mai insolentă după primul război mondial, a obscurantismului. Protestele deosebit de vii pe care le-au stîrnit revista și mai ales articolele lui Ibrăileanu în rîndurile estetizanților și ale moderniștilor, dușmănia pe care i-au arătat-o un Eugen Lovinescu, Nicolae Davidescu sau Ion Vinea ne ajută să măsurăm însemnătatea acestor atacuri îndreptate împotriva decadentismului.

Criticul a înțeles că trebuie să le dea o amploare sporită în anii de după război, cînd proliferarea rapidă a unor virulente forme de artă decadentă impunea o replică tranșantă. Format în atmosfera publicațiilor socialiste, care promovau o literatură realistă, Ibrăileanu, adevărat secretar de redacție al „Evenimentului literar", nu putea fi străin de săgețile pe care revista le arunca lui Al. Macedonski sau Cincinat Pavelescu în notele intitulate *Decadenții*, publicate în 17 și 31 ianuarie 1894. Și, de vreme ce condamna cu vehemență în *Psihologia de clasă*, mizantropia, pesimismul și detașarea egoistă de problemele acute ale vieții semenilor noștri, Ibrăileanu va fi împărtășit poate indignarea prietenului său Raicu Ionescu Rion față de individualismul lui Baudelaire, care — zicea Rion — cîntă pisicile în loc să cînte oamenii, sau față de „nevrozele" lui Rollinat. Nu se găsește, însă, vreo referire la decadentism în articolele publicate de el în „Evenimentul literar". Fenomenul nu căpătase încă proporții îngrijorătoare nici în primii ani de la apariția „Vieții Românești", cînd Ibrăileanu combate mai ales pe simboliștii grupați în jurul lui Ovid Densușianu la „Viața nouă". Pînă la 1916 ostilitatea sa față de asemenea manifestări ale decadentismului

https://biblioteca-digitala.ro

se exprimă prin aluzii, în cuprinsul unor articole tratînd alte teme, prin recenzii şi mai des prin însemnările de la *Miscellanea*, fără îndoială vioaie şi ţintind sigur pe adversar [1]). Articolul mai larg din 1911, din numărul 9 al „Vieţii romîneşti" care-l prezintă pe Baudelaire urmăreşte mai ales „cîteva consideraţii de psihologie literară", cele mai multe, nu-i vorbă, foarte pertinente, abţinîndu-se însă, în genere de la judecăţi de valoare. Abia după 1920, Ibrăileanu consacră chestiunii „modernismului", alături de note, studii întregi precum e acela pomenit deja *Poezia nouă*, apărut în nr. 6 al „Vieţii romîneşti" din 1922. Articole

1) Deşi notele de la această rubrică sînt pînă tîrziu, mulţi ani după 1920, nesemnate, identificarea acelora scrise de Ibrăileanu — bineînţeles a acelora neadunate în volumele criticului — nu e imposibilă. În primul rînd articolele de la *Miscellanea* care au contingenţă cu programul literar al revistei trebuie atribuite fără ezitare lui Ibrăileanu, care veghea statornic asupra orientării artistice a publicaţiei ieşene. E cazul unui text ca *„Ideile" d-lui Duiliu Zamfirescu* din nr. 7/1909 al Vieţii romîneşti, care denunţă răstălmăcirile aduse programului revistei. Pentru o anume perioadă, pînă la 1911, la venirea lui G. Topîrceanu la Iaşi, chiar prezenţa, în unele note, a unui stil polemic, mărturisind un condei sprinten, e de natură să ne servească în elucidarea acestor chestiuni de atribuţie. Şi tot astfel demonstraţiile teoretice închegate îl indică drept autor al unor materiale pe Ibrăileanu. De pildă, cine altul decît dînsul ar fi putut scrie nota intitulată *Literatură „absconsă"* din numărul 10/1910? La vremea aceasta sectorul critic al revistei era, cu excepţia articolelor lui Ibrăileanu, destul de palid şi timorat. Apoi apare în această notă o aluzie la ideea selecţiei literare, care începuse să-l intereseze pe Ibrăileanu; ni se vorbeşte despre „lupta pentru trai", în care „au învins numai scriitorii clari". Ecouri ale teoriei selecţiei se ivesc şi în articolul intitulat *Curentele literare şi criticii*, publicat în nr. 2/1913, în care anume consideraţii de istorie literară ne duc cu gîndul la *Spiritul critic în cultura românească*. Sînt în fine schiţate în aceste însemnări şi unele reacţii morale ce se reclamă de la delicateţea omului care a fost Ibrăileanu. Nu simţim în oroarea de trivialitate căreia îi dă expresie o notă din 1909, *Dl. Mehedinţi şi poporanismul?*, ceva din sensibilitatea care vibrează în *Privind viaţa ?* În numerele din seria a doua a revistei, contribuţiile lui Ibrăileanu se împletesc tot mai mult, la *Miscellanea*, cu acelea ale lui M. Ralea, D. I. Suchianu sau ale altor colaboratori mai tineri. Paternitatea literară a unor materiale poate fi, totuşi, stabilită cu oarecare precizie. Numai Ibrăileanu era, de exemplu, în măsură să intervină cu cîteva „distingeri" în problema modernismului (în nota *Modernism* din nr. 3, 1922 al Vieţii romîneşti), destinate să aducă o uşoară corecţiune unor idei împărtăşite cititorilor revistei, cu un număr mai înainte, de Topîrceanu. Opiniile despre „versul tipografic" (în nr. 5, 1922) sînt solidare cu acelea expuse de Ibrăileanu în alte împrejurări; la ele se referă şi însemnarea intitulată *Dar versul „liber"?* (Viaţa Romînească nr. 12, 1926): „Am dovedit aici altădată că versul „liber" este vers numai din punct de vedere tipografic..."

Alt indiciu elocvent, autorul acestei ultime note arată că a analizat în revistă, în sprijinul versului vechi, pasaje din *Vara* lui Coşbuc. În sprijinul identificărilor propuse aici vin şi informaţiile unor persoane din apropierea lui Ibrăileanu, tov. conf. G. Agavriloaie, de pildă, căruia profităm de ocazie spre a-i mulţumi încă o dată pentru ajutorul ce ni l-a dat în acest sens. Dealtminteri, excesul de circumspecţie riscă să facă oţioasă discuţia acestor probleme de paternitate literară. Săvîrşim o greşeală venială atribuindu-i lui Ibrăileanu unele articole de la *Miscellanea* pe care nu le-a scris el, căci materialele acestei rubrici, cel puţin acelea privind literatura, erau supuse unui control atît de atent din partea criticului, încît putem vedea în ele o expresie personală a gîndirii lui. Prezenţa lui la *Miscellanea* era pînă tîrziu atît de indispensabilă, încît în 1926 o însţiinţare „De la redacţie" ne previne, atrăgîndu-ne parcă atenţia asupra unei împrejurări excepţionale, că, în numărul respectiv (2—3), Ibrăileanu a fost în imposibilitate de a-şi da colaborarea la rubricile permanente. Notele publicate de alţi colaboratori la *Miscellanea* se conformau vederilor criticului, care, cum ne informează cei ce i-au stat în preajmă, arăta o grijă specială faţă de această rubrică.

https://biblioteca-digitala.ro

mai întinse, cum sînt *Influenţe străine şi realităţi naţionale*, publicat în 1925, în nr. 2 al revistei, sau mai cu seamă *Caracterul specific naţional în literatura romînă*, din nr. 11/1922 a „Vieţii romîneşti", conduc, prin excursii prelungite de-a lungul istoriei noastre literare, la condamnarea aşa-numitei „poezii noi".

Luările de poziţie împotriva decadentismului devin, în această perioadă, mai frecvente în scrisul lui Ibrăileanu, tocmai pentru că ele se dovedeau mai necesare în viaţa noastră literară. Şi, chiar dacă acum revista alunecă nu o dată spre o ţinută eclectică, făcînd loc în paginile sale unor materiale care contravin în chip flagrant liniei sale sănătoase, semnate de Lucian Blaga, Ion Barbu sau Paul Zarifopol, e riscat să se conchidă că în anii de după 1920 rezistenţa lui Ibrăileanu la decadentism a cedat în chip simţitor. Cum se va vedea mai departe, receptivitatea pe care o arată el acum faţă de unele aspecte ale artei decadente se leagă de inconsecvenţe mai vechi, de formulări eronate de care nu e scutit scrisul său nici între 1906 şi 1916. Nu trebuie neglijat aportul pe care-l oferă anii de după război în elaborarea de către Ibrăileanu a unei critici adîncite a decadentismului. Forma mai organizată pe care o dobîndeşte această critică se însoţeşte acum cu un adaos apreciabil de argumente.

Dacă această critică şi-a păstrat de cele mai multe ori nealterată actualitatea, lucrul se datoreşte seriozităţii cu care Ibrăileanu a considerat problema. Ceea ce-l separă, în lupta împotriva decadentismului, de Simeon Mehedinţi, care clama cu patos în contra revistei „Viaţa nouă", nu e numai baza realistă, democratică, de la care pornea dînsul, ci şi faptul că mobilurile atitudinii sale nu intrau în sfera unor mărunte interese personale. Într-o notă intitulată *De la critică la harţă*, publicată în „Viaţa Romînească" din 1909, în nr. 4, semnată P. Nicanor et ş şi scrisă probabil de Ibrăileanu, se dezvăluie dedesubturile meschine ale agresivităţii cu care făcea paradă S. Mehedinţi cînd înfiera în „Convorbiri literare" „vegetaţia literară de taverne şi lupanare, de umbră şi penumbră, în care răsar şi trăiesc criptogamele decadente": „D. Mehedinţi — se spune în această notă — nu urmăreşte atîta decadentismul, cît duşmăneşte personal pe D. Ovidiu Densusianu, pe care l-a numit odinioară «Tyrteul literaturii romîne»... Patima îl aduce pe D. Mehedinţi să batjocorească şi activitatea ştiinţifică a directorului „Vieţii noi". Iar în numărul următor al revistei, tot la *Miscellanea*, sînt vestejite ieşirile de intolerabilă trivialitate ale geografului improvizat îndrumător al literaturii: „...găsiţi că e frumos să-şi bată cineva joc, sub pretext de polemică literară, de cusururile trupeşti ale cuiva? Admiteţi dvs. ca cineva să fie numit: «cel mai urît om, încrucişat, şchiop, cu umerii aduşi, îngust de piept, cu voce ascuţită?» Nu vi se pare barbar?". Înţelegem mai bine oportunitatea acestui apel la decenţă în polemică, dacă ne gîndim de asemeni la lipsa de control a expresiei şi la tonul injurios ce caracterizează atacurile întreprinse de N. Iorga împotriva simbolismului, taxat drept „săpun literar care nu curăţă", „literatură infamă, excrocherie literară, minţi deşanţate, şarlatanie, literatură de Pantelimon" [2]).

Străină de astfel de mijloace triviale, critica pe care o aduce Ibrăi-

2) Drum drept, nr, 25, 26, din 10 iulie 1916.

https://biblioteca-digitala.ro

leanu decadentismului nu cade în personalităţi şi nu pierde din vedere problemele, pe care le discută cu luciditate, fără orbire. E o critică principială şi de aici interesul ei. Ibrăileanu nu ignoră înzestrarea unor poeţi a căror orientare o dezaprobă. E cazul lui Macedonski, de pildă, căruia îi recunoaşte talentul, în notele *Pe marginea unei antologii*[3]). El nu socoteşte în chip simplist că decadentismul înseamnă numaidecît afectare şi constată, de exemplu, că „sinceritatea din *Florile răului* nu poate lăsa nici o îndoială". Observaţia e preţioasă, mai ales dacă ne gîndim că un Brunetière îl putuse numi pe Baudelaire „un Satan d'hôtel garni, un Belzébuth de table d'hôte".

Max Nordau încercase să demonstreze că poezia lui Baudelaire ar purta stigmatele nebuniei. În articolul pe care-l închină poetului nefericit al „Spleen"-ului, Ibrăileanu îndepărtează ironic această explicaţie vulgarizatoare şi tot aşa rîndurile scrise cu prilejul morţii lui Nordau semnalează falsitatea teoriei degenerescenţei. Înaintea lui Ibrăileanu, Gherea de asemeni arătase în *O problemă literară* că interpretarea dată de Nordau decadentismului, înfăţişarea lui ca expresia unor naturi patologice e inacceptabilă; atrăgînd atenţia asupra complexităţii chestiunii, el indicase drept singura explicaţie justă pe aceea socială, fără să aducă însă suficiente precizări. Ibrăileanu schiţează şi el gestul dirijării spre o asemenea explicaţie, dar nu-l duce pînă la capăt. Dacă în articolul despre Baudelaire el nu scoate analiza de pe terenul psihologiei individuale, axînd-o pe ideea „anormalităţii" nu biologice, ci psihologice a poetului „Albatrosului", rîndurile care vor să definească pe discipolii acestuia vorbesc despre o carenţă a sentimentului solidarităţii, despre izolarea lor *socială*. La fel o notă din „Viaţa românească" din 1913[4]), *Curentele literare şi criticii*, caută *„cauza socială, deci principală*, a decadentismului nostru", în izolarea socială, în „egotismul" unor poeţi rupţi de generaţia lor, rămaşi „departe de mişcările cu caracter puternic naţional". Credem că nota aceasta e datorată cu siguranţă lui Ibrăileanu, pentru că părerile citate sînt foarte apropiate de acelea din studiul lui *Literatura şi societatea*, publicat în 1912[5]), „Scriitorii noştri care-şi zic simbolişti — citim acolo — sînt, şi ca scriitori şi ca oameni, străini de orice preocupări sociale şi naţionale, străini de orice curente care agită societatea românească. Ei sînt, socialmente, nişte izolaţi. Simbolismul nu e numai o chestie estetică, simbolismul e şi o atitudine în faţa vieţii. Iar *atitudinea simboliştilor e ignorarea sau chiar disprefuirea frămîntărilor vieţii*"[6]). E sezisată în această ultimă frază o trăsătură esenţială a decadentismului, care se cuvine, însă, raportată la rîndul ei la realitatea care-i constituie suportul, la realitatea claselor şi a conflictelor lor. De la planul unei descripţii, fără îndoială foarte pătrunzătoare, a fenomenului, pînă la acela al explicaţiei lui ştiinţifice, mai este un pas, pe care Ibrăileanu, care renunţase la multe din ideile marxiste ale tinereţii sale, nu-l face; deşi le afirmă existenţa, el nu poate distinge rădăcinile sociale ale decadentismului. E demnă de reţinut, totuşi, dintr-o recenzie din 1925[7]) despre car-

3) Viaţa Românească, nr. 5-6, 1915.
4) În nr. 2.
5) Viaţa Românească nr. 7-8.
6) Sublinierile de pînă aici ne aparţin. D. H.
7) Viaţa Românească, nr. 10.

https://biblioteca-digitala.ro

tea *Éloge du mensonge* de Étienne Rey, o intuiție surprinzătoare, care luminează subit fondul social al unor manifestări decadente. „Imoralismului — spune criticul — îi place să se creadă revoltă și atitudine estetică (...) Dar moralitatea și nu imoralitatea este estetică și adevărată revoltă (...) Acest imoralism care are de o bucată de vreme prestigiu, care vrea să fie satanic și să sperie pe burghez, e, vai, prea burghez..."

Și, în orice caz, cele spuse de Ibrăileanu relativ la caracterul antisocial al artei decadente sînt cu atît mai meritorii, cu cît „Viața Românească" înregistrase în această privință și opinii care se cuvin cenzurate sever. Astfel Isabela Sadoveanu-Evan credea, într-un articol intitulat *Simbolismul*[8]), că poate afla în opera reprezentanților francezi ai curentului „reflexul sufletului omenirii întregi, expresia vieții sociale, sinteza «sufletului colectiv»". Și observația se aplica nu numai unui Verhaeren, ci și unui Vielé-Griffin și Maeterlinck.

O contribuție însemnată a adus Ibrăileanu cauzei artei realiste atunci cînd a demonstrat netemeinicia pretențiilor de inovație, de progres, pe care le agitau, ca o legitimare, cele mai multe forme de decadentism. El a disociat cu un spirit avizat, între „nou" în accepția lui strict temporală, cronologică, și între o noutate reală, de sens. Cînd profesa conservatorismul, Eliade se comporta ca „un novator exagerat", reacționarismul său fiind o doctrină importată de aiurea, nota Ibrăileanu la paginile 56 și 209 ale *Spiritului critic în cultura românească*. Inovație și reacționarism sînt, așadar, noțiuni care nu-și refuză apropierea. Criticul pune în evidență în studiul *Poezia nouă* — „nou" are aici accepția de „modernist" — viciul raționamentului potrivit căruia această poezie „este superioară celei vechi, — *prin definiție*, însemnînd un progres în dezvoltarea literaturii, — căci omul nu stă pe loc, ci merge înainte; senzația se ascute, sentimentul se rafinează, sufletul se complică, limba se perfecționează...". Orice elev de liceu, spune Ibrăileanu, „va ști să arate că aici e vorba de o confuzie între schimbare și progres. El va ști să arate că aici se mai face o confuzie între știință și poezie". Căci „dacă știința unui deceniu, chiar a unui an, chiar a unei luni, e superioară științei deceniului, anului, lunii precedente", nu tot așa se întîmplă cu arta. Simplul fapt al situării mai sus pe scara timpului, nu constituie un coeficient de valoare pentru opera de artă". Meditînd asupra acestei idei înțelepte, nu poți să nu-ți aduci aminte de felul în care văzuse Lenin aceeași problemă: „De ce să ne închinăm în fața a ceea ce este nou ca în fața unui zeu, căruia trebuie să i te supui numai pentru că «este nou?»".

Nu numai noutatea singură nu e un semn de progres, dar ostentația noutății, goana după inovație, avangardismul frînează progresul. „Amatorii de noutăți cu orice preț — observă Ibrăileanu cu sagacitate în *Influențe străine și realități naționale* — se cred foarte înaintați și revoluționari. Și totuși sînt reacționari, căci „reacționarismul" nu e, nu poate fi altceva decît ceea ce împiedică progresul. Și „noutățile" acestea — nefiind o contribuție reală la îmbogățirea realității naționale, mai mult, enervînd mereu mișcarea literară, producînd confuzie în public, stricîndu-i gustul, abătînd unele energii de la adevărata literatură, sînt piedici în calea progresului și deci reacționare".

8) Viața Românească, nr. 3 și 6, 1908.

https://biblioteca-digitala.ro

Refutația decadentismului își extrage la Ibrăileanu argumentele hotărîtoare din teoria specificului național. Motivul principal pentru care poezia modernistă nu marchează un progres în dezvoltarea literaturii noastre stă în atitudinea pe care o adoptă reprezentanții ei față de obligația acestui specific. „Cu cît s-a tot emancipat de modelele străine, cu atît literatura romînă a tot progresat", spune criticul în articolul citat mai înainte; progresul veritabil implică o accentuare a originalității artistice, pe calea unui contact strîns cu realitățile naționale. Or, arăta Ibrăileanu în repetate rînduri, decadenții noștri ignorau nevoia specificului național în literatură, situîndu-se pe pozițiile unei imitații servile a occidentului. Identificînd în această imitație „un semn de slăbire a personalității, de mizerie psihologică" — și în acest sens este probantă cronica *Modă și originalitate*[9]), — Ibrăileanu o condamna de asemeni ca pe un exercițiu sortit în bună măsură eșecului, de vreme ce încearcă să transplanteze la noi forme de artă ce nu-și pot găsi un corespondent în realitatea romînească, baudelairismul, de pildă, care presupune o atmosferă intens citadină, absentă în țara noastră.

Rolul pe care-l joacă în cunoașterea sufletului național poezia populară și contactul nemijlocit cu poporul îl poate îndeplini tradiția literară, crescută ea însăși din legătura cu poporul. Dar nici acest succedaneu nu e la îndemîna decadenților noștri, care disprețuiesc tradiția constituită prin aportul scriitorilor valoroși din trecut. „«Nou» — spune Ibrăileanu în *Influențe străine și realități naționale*, referindu-se la așa-numita „poezie nouă" — a fost și este o etichetă, care înseamnă: *în afară de curentul cel mare al literaturii naționale*".

Fără îndoială, imitația unor modele occidentale s-a produs în arta noastră decadentă pe o scară mult mai largă decît în cadrul curentelor care au precedat-o. Însă a caracteriza această literatură ca o artă „de import", așa cum face uneori Ibrăileanu, e excesiv și mai ales ineficace. Căci apelul la anumite formule artistice străine nu e întîmplător, așa încît se cere a determina nevoile locale care au antrenat acest proces. Totuși nu asta e important în ideile lui Ibrăileanu, ci respingerea categorică a cosmopolitismului de care era pătrunsă arta decadentă. Și tenacitatea cu care a urmărit criticul atitudinea cosmopolită, energia cu care a căutat s-o reprime îl onorează.

Pentru a evalua just poziția lui Ibrăileanu e util să se sublinieze un fapt pe care adversarii estetizanți ai criticului l-au ignorat de cele mai multe ori. Anume, așezarea luptei împotriva decadentismului sub semnul specificului național nu înseamnă propriu-zis circumscrierea domeniului tematic al poeziei în limitele peisajului romînesc. Pentru poezie problema elementului obiectiv național, arăta Ibrăileanu — nici nu se pune acut. Indispensabil este, în specificul național, elementul subiectiv; revendicîndu-l pentru poezie, deplorînd absența lui în „poezia nouă", Ibrăileanu cerea în fond consonanța artistului cu aspirațiile poporului său, și, în ultimă instanță, realismul operei lui. În Eminescu, care întrupează cel mai deplin specificul național, „vorbesc aleanurile unui popor", citim în *Poezia nouă*. „Decadentismul d-lui Macedonsky și realismul blazat al d-lui Lecca nu exprimă sentimentul dominant social al vremii, nu sînt expresia sufletului

9) Viața Romînească, nr. 1, 1928.

https://biblioteca-digitala.ro

romînesc istoric într-un moment al evoluției lui", scrie criticul în articolul *Pe marginea unei antologii*. „Sufletul romînesc" e alăturat aici în chip semnificativ „sentimentului dominant social al vremii", ajutîndu-ne să înțelegem mai adînc sensul tezei lui Ibrăileanu despre necesitatea specificului național în artă.

Nu e acceptabilă, însă, schema regionalistă în care criticul introduce uneori decadentismul nostru, considerat ca un fenomen propriu mai ales poeziei muntenești, concordant cu relativa lipsă de originalitate națională a literaturii din Muntenia.

Și, în fine, însăși restrîngerea discuției decadentismului la cadrul specificului național diminuează uneori eficiența atacurilor lui Ibrăileanu. Insistînd asupra caracterului „de import" pe care credea că-l aveau manifestările decadente de la noi, el pierdea din vedere cîte o dată faptul că vătămător e decadentismul de pretutindeni, decadentismul ca atare, și nu numai versiunile lui românești, privite mai degrabă ca niște contrafaceri. Lucru firesc într-o oarecare măsură, el dovedea mai puțină clarviziune față de aspectele decadente ale literaturii de aiurea decît față de acelea de la noi. Nutrea o admirație fervență pentru Proust, antrenîndu-se cu plăcere într-o exegeză, bogată, ce-i drept, în observații subtile, pe marginea operei scriitorului francez. Mai mult încă, Ibrăileanu afirmă în *Poezia nouă*, că această poezie *nu se cuvine blamată din principiu*, ci numai în cazuri determinate. În repetate rînduri, protestînd împotriva calificării poporanismului drept o „școală literară", Ibrăileanu sublinia că direcția literară a revistei „Viața Romînească", pe care el o identifica cu poporanismul, nu e incompatibilă cu simbolismul. O asemenea aserțiune aflăm de pildă în nota „*«Ideile» d-lui Duiliu Zamfirescu*" din nr. 4/1909 al „Vieții romînești", iar o altă însemnare de la *Miscellanea*, „*Literatură «absconsă»*", publicată în nr. 10 din 1910 al „Vieții românești", ne oferă o formulare mai precisă: „Mai ales simbolismul „nostru" — Ibrăileanu face aluzie aici la aprecierea favorabilă dată în revistă unor lucrări simboliste — a băgat pe mulți în nedumerire, parcă între simbolism — școală literară, care, în ultima analiză, vrea sugestia în locul *expresiei*, sugestia a ceea ce nu se poate exprima — și între poporanism ar fi o contradicție!" Însă substituirea expresiei prin sugestie avea în intenția simboliștilor tocmai sensul unei transcenderi a realului. Ei nu ambiționează înfățișarea realității, ci sugerarea inefabilului. Cum va recunoaște mai tîrziu, în 1922, Ibrăileanu însuși, „simbolul" se vrea o poartă deschisă spre Absolut. „Corespondențele" lui Baudelaire tind să comunice prezența unei presupuse realități ocult. De aceea, în natură „omul trece prin păduri de simboluri", printre „stîlpi vii care lasă să le scape adesea cuvinte confuze". Nu e vorba, deci, în sugestie, așa cum o practicau și mai ales o teoretizau simboliștii, de un nou mod de evocare literară a realității, ci de ignorarea ei deliberată. Simbolismul se ciocnește cu nevoia de realism, pe care o susținea cu căldură Ibrăileanu de atîtea ori, și, prin aceasta, cu însuși specificul național, pe care-l preconiza programul revistei. Întîmpinăm aici, evident, o contradicție serioasă a gîndirii criticului. O împrejurare care-l disculpă pînă la un punct de această confuzie este aceea că astfel de declarații apar aproape numai în însemnări de la *Miscellanea* sau în articole care se preocupă să răspundă acuzației de exclusivism adusă „Vieții românești". Pasajul din *Poezia nouă* care pro-

https://biblioteca-digitala.ro

punea respingerea condiționată a modernismului venea ca din partea redacției, expunea punctul de vedere al revistei, lucru indicat și de forma redactării : „*Noi* [10]) nu am luat poziție din principiu etc....“ Însă într-un articol cum e *Caracterul specific național în literatura romînă*, unde se explică doar poziția *criticului*, condamnarea „poeziei noi“ s-a lepădat de aceste rezerve. Să se noteze apoi că formulările eronate discutate aici sînt culese și din articolele dinainte de 1916, lucru care vine în sprijinul ideii că nu se poate practica, în activitatea lui Ibrăileanu, o scindare prea riguroasă între perioada dinainte de război și cea de după război, sub raportul luptei împotriva decadentismului.

O trăsătură importantă a mentalității decadente căreia Ibrăileanu i-a opus un protest ferm este iraționalismul. Omagiul entuziast adus lui Anatole France, care „profesează primatul inteligenței, drepturile ei imprescriptibile“, apărarea călduroasă a valorii gîndirii umane, pe care o notă din 1920, intitulată *Alte vremuri*, o caracteriza drept „nobleța speciei umane“, denunțarea bergsonismului - într-un articol a lui Ibrăileanu despre France - ca o filozofie menită să justifice renunțarea la inteligență și neîncrederea în progres - toate acestea configurează o atitudine ce n-a rămas fără urmări în orientarea revistei „Viața Romînească“. Lupta împotriva gîndirismului, pe care au susținut-o în paginile ei, chiar înainte de 1933, M. Ralea sau G. Călinescu, ultimul servind-o prin cîteva pamflete admirabile [11]), nu e străină, poate, de exemplul ostilității lui Ibrăileanu față de obscurantism.

Mai perspicace încă se arată criticul atunci cînd remarcă antiintelectualismul artei „moderniste“. Cu prilejuri variate, între altele în *Caracterul specific național în literatura romînă*, Ibrăileanu a arătat că vede în „poezia nouă“ și în simbolism o poezie „de senzații“, preocupată să înlocuiască prin acestea ideile și sentimentele. E adevărat că proscripția afectivului nu e proprie simboliștilor, care proclamă în fond tocmai drepturile emoției, comprimată mai înainte sub „impersonalitatea“ parnasiană. Și e greșit să crezi că „sentimentele lui Baudelaire sînt slabe“, „mai degrabă mănunchiuri de senzații stranii“, cum le consideră Ibrăileanu; detestînd etalarea romantică a sentimentelor, Baudelaire este un poet de autentică vibrație. De asemeni, dacă un Valéry disprețuiește inspirația și elanurile inimii, nu se poate spune că îi este specifică întregii poezii decadente izgonirea afectivului. Cît privește, însă, alungarea ideilor, observarea lui Ibrăileanu își păstrează întreagă valabilitatea. Chiar dacă poezia lui Mallarmé, de pildă, cultivă veleități opuse unui senzorialism plat, rîvnind spre exploararea inefabilului, spre contemplarea „Necunoscutului“ (scris cu majusculă !), ea încearcă însă transgresiunea așa-numitei logici uzuale, de fapt a logicii însăși, trădîndu-și astfel în chip net antiintelectualismul.

Ibrăileanu a combătut în nota cu același nume, citată deja, literatura „absconsă“, persiflînd „audiția colorată“ și stabilirea între lucruri, prin intermediul poeziei, a unor raporturi „*nu nouă*, ci imposibile pentru

10) Sublinierea noastră. D. H.

11) „*Nufărul negru sau micul chip îngeresc*“, „*Cîți îngeri sînt în cer*“ și „*Tandaler predicator*“, în Viața Romînească nr. 7—8, 1931 ; „*Despre prea cuviosul mucenic, întocmai cu apostolii, Nichifor*“, Viața Romînească, nr, 9-10, 1931.

https://biblioteca-digitala.ro

mintea normală". Şi tot acolo el spune: „Limba are ca funcţiune transmiterea stărilor sufleteşti dintr-un suflet în altul, ea e un instrument şi nu un scop". Argumentele pe care le produce Ibrăileanu împotriva ermetismului mărturisesc o considerare nuanţată a problemei. El nu cere *claritate cu orice preţ*, conştient, că, în anumite situaţii, această exigenţă ar impieta asupra nevoii de a sugera a poeziei. Dacă obscuritatea voită a unui text este aspru blamată, nu tot astfel se întîmplă cu rezistenţa pe care o opune la lectură o poezie de o profunditate reală ; e o chestiune asupra căreia ne atrage criticul atenţia în studiul *Caracterul specific naţional în literatura romînă*.

Iubitor al versului clasic, îl vedem pe Ibrăileanu într-o notă ca aceea intitulată *Modernism* [12]), privind cu o rezervă puţin exagerată, versul liber. Îi cere, cum e şi firesc, o anumită armonie, dar îl acceptă acolo unde e organic unei sensibilităţi aşa-zicînd „anormale" a poetului. Preferinţa sa pentru versul tradiţional e scutită, totuşi, de rigiditate. Dacă un Julien Benda, cu care Ibrăileanu se întîlneşte uneori în critica antiintelectualismului artei decadente, descopere în interesul pentru ritm, în dauna măsurii, un semn al precumpănirii nesănătoase a afectivului, criticul nostru accentuează în chip just însemnătatea ritmului, ca element decisiv al versului. În sfîrşit, el îi sfătuieşte pe poeţi să părăsească soluţia comodă a aşa-numitului „vers tipografic", a fragmentării arbitrare a rîndurilor textului, şi să opteze pentru un vers veritabil [13]). Toate aceste remarce se centrează în jurul unui gînd scump criticului, acela al raportului strîns între versificaţie şi conţinut.

Concluzia la care duce cercetarea luptei lui Ibrăileanu împotriva decadentismului este de natură să ne fortifice convingerea că opera lui critică constituie o sursă proaspătă de îndemnuri pozitive, de idei care nu şi-au irosit actualitatea. Cu toate inconsecvenţele pe care le înregistrează cîte o dată, această luptă trebuie apreciată ca un capitol de seamă al moştenirii lui Ibrăileanu.

Catedra de Literatură romînă

БОРЬБА ИБРЭИЛЯНУ С ДЕКАДЕНТИЗМОМ

Краткое содержание

Ибрэиляну часто выступал против декадентизма. В этом отношении мы должны быть признательны критику Ибрэиляну тем более, что его враждебное отношение к декадентизму определило одно из направлений журнала „Viaţa Romînească".

Отличая, с предельной проницательностью, новое, в самом строгом временном, хронологическом значении, от нового реального, в отношении содержания, Ибрэиляну вскрыл реакционную сущность авангардизма, который он считал тормозом жудожественного развития, и часто подчёркивал, что „новая" поэзия, поэзия модернизма не отмечает никакого прогресса в развитии нашей литературы. Подлинный прогресс выражается в

12) Viaţa Romînească, nr. 3, 1922.
13) *Versul tipografic*, Viaţa Romînească, nr. 5, 1922.

https://biblioteca-digitala.ro

полном освобождении от иностранных образцов и в более ярком выявлении художественной самобытности, осуществляющейся путём тесной связи с национальной реальностью; но, как показывает Ибрэиляну, наши декаденты не признавали необходимости национальной специфики в литературе, заняв позиции слепого подражания западу. Учитывая резко-отрицательное отношение Ибрэиляну к космополитизму, необходимо все же отметить, что ограничение вопроса о декадентизме „национальной спецификой" умаляет иногда действительность его критики.

Он подчёркивал подражательный характер декадентизма в нашей стране, не уделяя должного внимания тому факту, что декадентизм вреден вообще, как таковой. Не отдавая себе, отчёта в его социальных корнях, Ибрэиляну несмотря на это, отклонил вульгаризаторскую интерпретацию декадентизма, понимание его как проявление патологических натур.

Он сумел выявить с особой проницательностью такие основные черты декадентизма, как игнорирование и даже презрительное отношение к жизненным переживаниям, изолирование писателя, острый индивидуализм. Он боролся с эстетизмом, антиреализмом, „безнравственностью" декадентов во имя реалистической литературы, связанной со стремлениями народа, проникнутой передовыми идеалами, во имя того направления, которое он проводил в журнале „Viaţa Romînească".

Включаются также в борьбу с декадентизмом восторженные отзывы его об Анатоле Франсе, горячая защита человеческого разума, обличение бергсонизма как реакционной философии.

Некоторая непоследовательность Ибрэиляну в борьбе с декадентизмом как например его безоговорочное преклонение перед Прустом не умаляет реального достоинства нашего критика.

Борьба Ибрэиляну с декадентизмом остаётся важным моментом в нашем критическом наследии.

LA LUTTE DE IBRĂILEANU CONTRE LE DECADENTISME

Résumé

Le critique moldave Ibrăileanu s'est manifesté plus d'une fois en adversaire résolu du décadentisme. La revue qu'il dirigeait, „Viaţa Romînească" (*La Vie Roumaine*), a soutenu de veritables campagnes contre l'esthétisme des formalistes et contre l'obscurantisme dont le péril était toujours plus menaçant dans les années qui suivirent la première guerre mondiale. Mais le renom d'incompréhension qu'il s'est acquis de la part des modernistes n'est nullement fondé; la critique portée par lui au décadentisme est exempte de partis pris et, dans ses attaques, Ibrăileanu ne s'est laissé aller à la prévention. Il se met, en discutant la valeur des orientations décadentes, sur le terrain d'une critique de principes qui ne s'abaisse jamais aux trivialités et aux violences de langage que l'on peut rencontrer dans les articles de direction antisymboliste écrits par S. Mehedinţi on N. Iorga.

En répudiant l'opinion erronée de Nordau, Ibrăileanu s'est efforcé d'atteindre, dans l'explication du décadentisme, les réalités sociales qui en constituaient le fondement; sans y discriminer avec une entière pré-

https://biblioteca-digitala.ro

cision, il a saisi maints traits essentiels de la littérature décadente, tels le mépris de l'artiste à l'égard de la vie et la stérilité de son inconformisme. Il a mis à nu l'inconsistance des prétentions de progrès qu'agitaient les modernistes ; la recherche obstinée de la nouveauté et son étalage ostentatif, il les a désignés comme les indices d'une mentalité qui entrave le progrès. Celui-ci n'est possible qu'à la condition d'observer strictement le besoin du „spécifique national". C'est là l'argument central de la réfutation d'Ibrăileanu ; car nos décadents ignoraient la nécessité de ce spécifique et, procédant de la sorte, ils condamnaient leur littérature à un déficit foncier d'originalité. Malgré la dose d'exagération contenue dans cette manière d'envisager la création des décadents roumains comme une réplique contrefaite des modèles occidentaux, la protestation catégorique contre le cosmopolitisme honore le critique. Il est bon, cependant, de noter que la théorie du „spécifique national" a été quelquefois un cadre impropre et un peu étroit pour la critique du décadentisme. Flétrissant le caractère d'importation qu'il atribuait à notre symbolisme, Ibrăileanu perdait de vue l'effet nocif de la poésie symboliste française ; il infligeait un blâme sévère aux versions roumaines du décadentisme, mais il n'en repoussait pas d'une manière également énergique le principe même.

De telles inconséquences se rachètent par des observations perçantes sur la tendance irrationelle et antiintellectualiste des productions décadentes, par l'éloge enthousiaste de la raison et, enfin, par de nombreuses remarques d'un ordre plus particulier. La lutte contre de décadentisme ne laisse pas d'être l'un des plus précieux exemples que nous a légués la critique de Ibrăileanu.

https://biblioteca-digitala.ro